

այր մեծարոյ և սիրելի որ ոչ սակաւ տեղեկութիւնս ետ ինձ, և օգնեաց ի բազում դէպս. կօշկակար Պետրոս . . . ուղեցոյցն և թարգմանն իմ Վիրդենբերգցի, որ ի մանկական հասակի իւրում եմոյ զհայրենիս և ընդ ազգակցաց իւրոց և համաշխարհայնոց եկն բնակեցաւ նախ մերձ յՕտեսսա, անտի ի դիւղ մի ոչ հեռի ի Տիփսեաց. եռանգուն դք գոյով սորա և անհանդիստ բարութ՝ ոչ սիրէր ի միում տեղեղ կալ. ճանապարհորդեալ էր ի համօրէն Ասիա, և ի Պարս թարգման կացեալ առ Երեսս Միդա արքայորդին Պարսից զամս ու թն, և յետ մեռանելոյ նորա դարձ արաբեալ առ հայրենակիցս Գիտէր զքանի մի լեզուս Եւրոպացոց և Ասիացոց. Գերմաներէն, Գաղղիարէն, Ռուսերէն, Չերքեզարէն, Տաճկերէն, Հայերէն, Վրացերէն, Պարսկերէն, Քիւրդերէն և ըն. վասն որոյ անսպաս գանձ էր զամս իմ: — Զարմանալի թափանձիկ և սուր միտս ունէր մինչ զի յընթացս վնց շարաթու ուսաւ անթմիրի զլեզու մի՝ որում անտեղեկ էր միանգամայն. ընդ այսպիսի հանճարոյ, միացեալ էր և բանաստեղծականն աշխոյժ. գիտէր զանթիւ աւանդութիւնս, երգս և վէպս (մասալ, հէքիաթ) ազգաց, որոց ի տես չոքաւ, ուստի թէ դէպ լինէր մեղ ի միասին ննջելի երթալ ուրեք, ի տուէ կամ ի զիշերի զուարճացուցանէր զմեզ. թէ և իսկողբանն անդ դժուարանայր յամօթոյ ասելով, թէ առասպելաբանութիւնք և գեղջկական զրոյցք չեն արժան լսելեաց ուսեալ ճանապարհորդի. այլ իբրեւ յետ մի աւուրց մտերմացաք, ի միասին ուտելով, ըմպելով, ննջելով ևն, մերկացաւ ինձ զոր գիտէր:

Ի Տիփսեաց դէմ եղեալ եկաք ի մերձակայ գեօղ մի Գերմանացի գաղթականաց, ուր տեսաք զմեծահոգակ Գերմանացի բնախոյզն Գոկտոր Մորիկ Վաքներ, զբաղեալ ի կարգաւորել զհնագիտական և զհազուադիստ իրս երկրին. զորս ժողովեալ էր ի ճանապարհորդութեան իւրում: Սա արդ աւարտեալ զուղեւորութիւնն դառնայ յԵւրոպա յերեւան հանել զվաստակս իւր զպտուղս հետազոտութեանցն:

(Նոյնն էլ):

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԿԱԶՄՈՒԻԼ ԿԱՄ ԲԱԳԿԱՆԱԼ.

Ներկայ տարւոյս Երարատ ամառոցոյ Ե-դ, Գ-դ և Բ-դ թուոց միջ Հայր Վահան Բաստամեանցը իւր հրատարակած յօդուածովը աշխատասիրած է ցոյց տալ, թէ՛ ի՞նչ ազգերից, որպիսի անձինք զաղթելով Հայոց միջ և ընդունելով նոցա կրօնքն և լեզուն՝ միացած են նոցա հետ ազգութեամբ:

Նա իւր յօդուածոյն մակագիրը դրած է այս խօսքը՝ «Թէ՛ ի՞նչպէս կազմուեցաւ Հայոց Ազգը», և հետեւաբար յիշելով նոյն ցեղերի Հայութեան ենթարկուելը և հետեւելով իւր յօդուածոյ մակագրութեանը ասում է՝ «Մեր ազգը նոյնպէս բաղկացաւ զանազան մասներից, իսկ զլեւաւորապէս երկու հեռաւոր և օտար ցեղերից», իւր այս համոզմունքը հիմնելով հայկական պատմագրի հետեւալ խօսքերի վերայ, զոր ասէ նա՝ «Հիշէ և աստանօր պատմութիւնը, հտրաւոյ կողմանէ դաշտիս այսորիկ, առ երկայնիւնստիւ միով լեւամբ բնակեալ յառաջագոյն արք սակաւք ինքնակամ հնազանդել զիւցազինն, Խոր. գիրք Ա. եր. 22-23:

Հ. Բաստամեանցի սոյն մակագրութիւնը և հետեւընթաց կարծիքը ըստ բովանդակութեան յօդուածոյն պարունակելով իւրեանց միջ հակադրութիւն և երկբայութիւն մեր նահապետական ծագման և հարազատութեան մասին՝ պատճառում են ինձ յայտնել համառօտութեամբ իմ կարծիքս դորա համար, խնդիրն ազգային ըլլալով:

Որպէս յայտ է կազմուիլ կամ քաղկապ
կ'նշանակին միոյ ամբողջութեան զանա-
զան մասներէ միանալը և գոյաւորիլը, և
հետեւաբար, եթէ նոյն կազմեալ կամ բաղ-
կացեալ մարմնոյ կազմող մասունքը անջա-
տենք յիրերաց՝ նորա ամբողջութիւնն ևս
կ'աւրի և կ'անհետանայ: Աւհ համեմատա-
բար, եթէ՝ Հայոց ազգը համարենք կազ-
մեալ և բաղկացեալ ի զանազան մասանց,
եկամուտ ցեղերով, ըստ ասութեան Հ.
Բաստամեանցի, և կամենանք որոշել և
բաժանել նորանից այդ միացեալ եկամուտ
ցեղերը, մասնատելով նորան նոցա մէջ՝
պիտի կորուսանէ նա իւր ամբողջութիւնը
և անհետանայ այդ բաժանման մէջ. սա-
կայն Հայոց պատմագիրը յիշելով այլ
և այլ ազգերէն Հայոց մէջ զաղթելը և նոցա
հետ միանալը՝ երբեք չէ տալիս մեզ իրա-
ւունք համարել Հայոց ազգը կազմեալ և
բաղկացեալ, տարբեր ցեղերով, կամ թէ՝
նոյն է ասել, ժողովածու այլասեռ բազ-
մութիւն, որով կարողանայինք նորան
դատել այդու մակարերութեամբ, այլ ընդ
հակառակն՝ այդ եկամուտ ցեղերը թուե-
լովն ևս, նոյն պատմիչն՝ հայկական հարա-
դատութեան իրաւունքը և ճշմարտու-
թիւնը դարձեալ ճանաչում է իսկական և
անհերքելի, ցոյց տալով որ, Հայոց ազգը
սերեալ է և յառաջացեալ է միմիայն մէկ
նախահօրից, մէկ անհատից, այն է՝ բարե-
պաշտ և քաջ և վսեմափառ Հայկից, և
ոչ թէ՝ մէկ քանի նախահօրերից, որով և
նորանից սերեալ թէ անցեալ և թէ ներ-
կայ ժողովուրդն ժառանգում են նորա
հարազատ որդիք լինելու փառքը, ոչ եր-
բեք կազմեալ և բաղկացեալ համարուելով:
Աւհ նոյն պատմագրին համաձայն կ'զա-

տենք, համարելով որ, Հայոց ազգը նոյն
կ'մնար եթէ յիշեալ ցեղերը նորա հետ
միանային և եթէ չ'միանային, և կամ թէ
միանալուց յետոյ դարձեալ անջատուէին
կամ թէ չ'անջատուէին, օրինակի աղա-
զաւ՝ մէկ հօր բազմազաւակ դերդապտուն,
թէ և կրէ իւր մէջ նա ևս՝ զանազան յար-
եալ որդեգիրներ, դարձեալ համարուելու
է նա միատրմատ և անբաղադիր: Այս
այլ ևս՝ ծովը իւր որակութեան մէջ նոյն է,
թէ և միանում են նորա հետ զանազան
գետեր. և այդու պատճառաւ ևս Հայկայ
սերնդոց հետ զանազան ցեղերից եղբայրա-
ցեալ անձինքը և նոցա սերունդները հա-
մարելու ենք, իսկպէս Հայկական հա-
րադատութիւն և համարին դերդաս-
տան՝ նոցա՝ Հայոց հետ հոգւով և ար-
եամբ և կրօնիւ և լեզուաւ միանալու
անբաժանելի շաղկապը և ընտանեկան
կեանքը ընդհանուր և կեդրոնական համե-
մատութեամբ առաջի աչաց ունելով և
ընդ դատողութեամբ արկանելով:

Ուրեմն՝ ըստ իս, Հ. Բաստամեանցը
իւր յօդուածոյ խորագիրը դրելով՝ «Թէ
ի'նչպէս կազմուեցաւ Հայոց ազգը», և
հետեւաբար ասելով թէ՝ «Մեր ազգը նոյն-
պէս բաղկացաւ զանազան մասներից կամ
ցեղերից, իսկ զլեւաւորապէս երկու հեռա-
ւոր և օտար ցեղերից», իւր խօսքը և
միտքը հեռացնում է մեր պատմագրի
ենթադատութենէն՝ և որպէս կարծեմ,
փոխանակ կազմեալ և բաղկացեալ հա-
մարելու հայկական սերունդը՝ նորա հետ
միացեալ ցեղերը յիշելու պատճառաւ՝
պատշաճ կ'լինէր եթէ անուանէր նոյն
ցեղերը միացեալ ցեղեր կամ մասունք, և
ոչ թէ՝ կազմող կամ բաղկացուցիչ ցե-

ղեր կամ մասունք. և հասկանալի է թէ՛
խնչ կ'նշանակէ միացեալ ասելը, և խնչ
կ'նշանակէ կազմող կամ բաղկացուցիչ
ասելը, նկատմամբ սոյն խնդրոյս:

Ի զիս վարդապետ Ջալալեանց.
Ի ք. Շահ:

Բ Ա Ր Ո Յ Ա Կ Ա Ն

ՅՈՒՊՆ ՄՈՎՍԻՍԻ
ՅԵՐԿԻՐՈՐԴՈՒՄՆ ՊԱՏԱՌԷ ԵՒ ԿԱՐԿԱՏԷ ԶԾՈՎՆ
ԿԱՐՄԻՐ:

(ԺԱ ՌԷԼԵ ՖԷՅԵՐԵ):

Բայց այս՝ ժողովուրդ է երբայեցեոց,
Որ կողոպտեալ է զգանձ Եգիպտացեոց,
Զտսկի և զարծամբ, զանօթ պատուական,
Մըմերեալ, կազմեալ է զայս կարաւան:
Ճգնի Փարաւոն սանձել զայն խռժան,
Որ չորս հարիւր ամ կայր ի սորկութեան,
Երբ ի բաց բառնին վանդակք զարաւորք,
Ի փախուստ ճնպն խարկանք ըրիւրաւորք:
Նախնիք այս ազգի անասնադարման,
Եւ թանասուն թուով աստ պանդխտեցան,
Վանեալ ի սովէ յերկրէն Քանանու,
Գըտին զապաւէն ի տան Յովսեփու:
Իսկ Յովսէփ ծառայ էր արծաթագին,
Վաճառեալ յերբարց ի Դոթայմ՝ զաշտին,
Եւ հասեալ ի ծայր աւագ պետութեան,
Եղև համազգեաց ապաստանարան:
Եւ Եգիպտացիք ո՛չ մոռնային,
Զի մինչ բուն բնակք տնանկանային,
Արհամարհ հովիւք գտեալ հացալից,
Էին եղանակն աւուրց բերկրակից:
Վասն այն թագաւորք հիւրընկալ երկրին,
Տեսեալ թէ այս եկք յանաւա ստեղծին,
Վամբով կուգար զընել այն աճման,
Պարաւանդեցին լարիւք զերութեան:

Զարմանալի էր վեճակ այս տոհմին,
Որում ետ Որ էն զանուն իւր հօտին,
Սա էր սերունդ տան Արահամ՝ ծերոյն,
Հօրն Իսահակայ միամօր որդւոյն:
Թէ հայրն Արահամ և թէ Իսահակ
Եղեն յԵգիպտոս երբեմն զաղթակ,
Այլ ելին կրկին յօտար յայն երկրէն,
Եւ ի Պաղեստին գտին դարձ անդրէն:
Սքբա էին արք արդարակորով,
Վայելեալ ի Տեառն հայրախնամ գորով,
Վասն այն նա լինէր միշտ նոցա պաշտպան,
Եւ նոքա ի նա թէ և ապաստան:
Եւ Իսահակայն իսկ Յակոր որդին,
Էր աւանդապահ իւրոյ Արարչին,
Այլ երկոտասան որդիք սուրբ ծերոյն,
Ոչ համայնք արժան տիրական սիրոյն:
Նա ի մոկեցնիլ սովուն ի Քանան,
Ած յԵգիպտոս զայս տուն Երբայական,
Յորեան ետ նոցա զիւր պարարտութիւն,
Եւ մեղր ի յազուրդ՝ զանլուր քաղցրութիւն,
Այլ նոքա փոխան Տեառն այս երախտեաց,
Մոռացան զնա, ուրացան զԱստուած,
Նախընտիր վարկան զպաշտօն երնջուց,
Հեթանոսական խաւարին զալուց:
Զորս որպէս անզօր տղայս ստեղեաց,
Երեք հարիւր ամ զգուեաց, փայփայեաց.
Հարիւրամեակ մի մերժեալ ի խնամոց,
Ետ երկրպագուաց օտար աստուծոց:
Ծանեան խրատեալք զԱճն ամենազօր,
Դարձուցին առ նա զիւրեանց սիրտ բոլոր,
Եւ նա զՄովսէս ետ նոցա պաշտպան,
Խզել զերկաթի շղթայս զերութեան:
Յաղագս միշտ յանդուգն բանի,
Ո՞վ ետ քեզ զաթոռ կամ ցուպ իշխանի,
Ամն քառասուն յամեաց փրկութիւն:
Այն ցուպ զոր Մովսէս առ ընդ հովութեան,
Արհարօք ելից զտուն Եգիպտեան՝
Մինչ ի գալ ի զեղծ խիստ Փարաւոնի,
Եւ տալ արձակուրդ տան Իսրայելի:
Եկեր Իսրայել զպառէք փրկական,
Եւ յուղի շարժեաց զիւր մեծ կարաւան,
Ընցեալ ընդ երկա կէտս իջաւանած: